

EGYESÜLETI KÖZLEMÉNYEK

Az 1994. március 19-i közgyűlés iratai

Jakó Zsigmond elnöki megnyitó beszéde

Az újjáéledt Erdélyi Múzeum-Egyesület 1990-ben választott vezetőinek megbízatása lejárt, és ma tisztújító közgyűlésre jöttünk össze. Ez teszi szükségessé, hogy az elmúlt évről szóló főtűkari jelentésen kívül az elnök is adjon számot arról, mit valósított meg terveiből mandátuma idején és mit hagyott a következő ciklus irányítóira. Alábbi sommás beszámolómat azzal a kéréssel terjesztem a tisztelt közgyűlés elé, hogy ezt a mérleget is vitassa meg, és a szükséges felmentést ne csak az elmúlt esztendőre, hanem a ciklus egészére vonatkozóan is adja meg a távozó vezetőnek.

1990-ben, közel fél évszázados kényszerű szünet után a szó szoros értelmében véve mindent a semmiből kellett újrakezdenünk. És hozzá rendkívül kedvezőtlen körülmények között. Az induláskor sokan gyökeres változásokban reménykedve buzgólkodtak a magyar tudományosság körül. Miután azonban megcsalhatók a változáshoz fűzött reményeikben, másfelé, többnyire a határokon túl keresték boldogulásukat, vagy pedig közönyös tehetetlenségbe süppedtek vissza. A megfogyatkozott erők gyakran szétforgácsolódtak, a törekvések keresztezték egymást, egyéni vagy csoportérdekek sűrűn elébe kerültek a közösségi szempontoknak, a társadalom érdekeire a művelődés-tudomány ügyét ijesztő mértékben háttérbe szorították az önös anyagi motívumok. Mindezek mögött ott állott az ország nyomasztó politikai és katasztrofális erkölcsi-gazdasági helyzete. Mindez természetesen fékezően hatott a mi munkánkra is. A historikus azonban tudja, hogy mindezek az elszomorító mozzanatok szinte törvényszerű velejárói a történelmi válságok időszakainak. Ezért, bár keményen próbára tettek minket is, erőinket nem béníthatták meg. Kétségtelen azonban, hogy nekünk minden előrelépés többszörösebe került annak, mint egyébként normális körülmények között. Rendkívüli erőfeszítés, nagy türelem, konok kitartás kellett a legszerényebb eredmények eléréséhez is.

1990 ősztén a frissen választott vezetőség a közgyűlés elé terjesztett koncepciójával az Egyesület újjászervezését, a tudományos munka új kereteinek létrehozását, ezekhez egy fiatal kutatógárda kialakítását, a tudományos közlés lehetőségének megteremtését, a tudományban nélkülözhetetlen folyamatosság biztosítását egyesületi hagyományaink időtálló elemeinek továbbadásával vette célba.

E felsorolt teendők közül a tagság újjászervezése, ha a pártolók létszámát nézzük, reményen felül sikerült. Az Egyesület munkája mögött formálisan sohasem állott nagyobb társadalmi támogatás, mint jelenleg. A gazdasági nehézségek ugyan lohasztólag hatnak a kezdeti lelkesedésre, az új tagok körében máris észlelhető bizonyos lemorzsolódás, de imponáló létszámú törzstagságra biztosan számíthatunk. Tagjaink közül természetesen hiányoznak a mai tehetségek, de szerencsére sokan vannak, akik érzik és lehetőségeikhez mérten vállalják is a magyar tudomány továbbélésének anyagi terheit. Tagságunk területi megoszlása azonban azt mutatja, hogy az ország nyugati határhoz tartozó és a Székelyföldön többen élő magyarság körében a többi tájaknál vontatottabb az Erdélyi Múzeum-Egyesületben adott lehetőségek felismerése. Hihetőleg azért, mert körükben a nemzeti veszélyeztetettség érzése kisebb mértékű. A jövőt illetően különös jelentőségű a magyar tudományosság egész sor fontos intézményének, egyetemének, kutatóintézetnek, szakmai szövetségeknek pártoló tagságban kifejezett szolidaritása Egyesületünkkel, illetve a kolozsvári magyar egyetemi ifjúság tömeges felsorakozása törekvéseink mellett. Minden jel arra mutat, hogy a Múzeum-Egyesület fokozatosan vissza fogja hódítani korábbi pozícióit az egyetemes magyar tudományon belül és az itthon felnövekedő új szakértelmiség körében.

Újjászerveztük szakosztályainkat, sőt fórumot létesítettünk műszaki értelmiségünknek is. Szakosztályaink szakmai tevékenységének elevenebbé és színvonalasabbá tételéhez azonban még további kitartó erőfeszítésre lesz szükség, mert ezek — szándékaink ellenére — egyelőre nem váltak vonzó kutatóműhelyekké. Részint azért, mert megmaradt idősebb szakembereink — kevés kivétellel — Magyarországon keresik az elismerést, és csak félkézrel és félszívvel vesznek részt az itthoni újjáépítésben, fiataljaink kutatásba való bevezetésében, részint pedig azért, mert új, főként legfiatalabbakból verbuválódó szakgárdánk még csak most formálódik és egyelőre természetesen még nem meghatározója a Szakosztályokban folyó kutatásnak.

Ezért tartjuk döntő kérdésnek az átgondolt, csak a rátermettségre tekintő, felelős ösztöndíj-politikát fiataljaink körében. Egyesületünk kezdettől fogva ezzel a tudattal végezte és végzi a kiválasztást a hatáskörébe eső területeken. Nagyobb eredmények azonban e tekintetben csak akkor remélhetők, ha más honi szervezeteink is követik példánkat, és egyeztetett, azonos gyakorlattal gátat vetnek az ügyeskedők kalózkodásának. Ennek elkerülhetetlen feltétele érvényesíthető jogi-anyagi szankciókat tartalmazó, egységes kötelezvényhez kötni a hazamos időre szóló külföldi ösztöndíjakat. A mentalitás megváltozása, a kisebbségi lét vállalásától való ért-

hető, de el nem fogadható vonakodás időszakában ugyanis nem lehet egyedül a fiatalok meggyengült felelősségérzetére bízni, hogy az erdélyi szakértelmiség újraképzésére szánt ösztöndíjak elnyerői visszatérnek-e szülőföldjükre, vagy pedig szavukat megszegve dezertálnak. Korszerűen képzett fiatal szakemberek nélkül az erdélyi magyar tudományosság léte hat-nyolc éven túl tovább már nem biztosítható. Tudományunk sorsa tehát fiataljaink kezében van. Ennek jövője és ezen belül a mi szakosztályaink munkájának minősége is legfőképpen nemzedékünk öntudatán és felelősségérzetén áll vagy bukik.

Az új kutatógárda formálásával párhuzamosan, ennek jelentkezéséhez és majdani munkájához, az anyagi kereteket is meg kellett teremteni; tehát fizikai értelemben is építenünk kellett. Amíg az Egyesület rendelkezett gyűjteményeivel, addig a szakosztályok tudományos munkája elsősorban a múzeumi tákra épült, ahhoz kapcsolódott. Az új helyzet egyelőre csak arra adott lehetőséget, hogy szakkönyvtár létesítésével tagjaink dokumentálódását segítsük, a humán tudományok területén pedig transzilvánológiai kutatóintézet felállításával teremtsünk új otthonot a fél évszázada brutálisan megszakított, majd következetesen üldözött önismereti diszciplínáknak. Örömmel jelenthetem, hogy — a rendkívüli nehézségek ellenére — mindkét intézmény otthonának építése befejezés előtt áll, rövidesen fogadhatja a fiatal kutatókat.

Egyértelműen sikeresek voltak a tudományos eredményeink közzétételének biztosítására irányuló fáradozásaink. Nem csupán 1950 előtti folyóiratainkat, kiadványsorozatainkat indítottuk újra, hanem technikai szakembereinket is kiadványhoz juttattuk a Műszaki Tudományos Füzetek formájában. Mindez kétségtelenül serkentőleg hat a szaktudományi közlési kedvre. A lehetőség most már adott az anyanyelvi közlésre az összes tudományterületen. Megindulhat tehát a felzárkózás az általános magyar szakmai színvonalhoz. Csupán élni kell vele, éberben őrködve az esetleges provincializmus zátonyainak elkerülésére.

Régóta közismert, hogy a tudományos intézmények és iskolák életében mekkora hajtóerőt jelent az időtálló hagyományok megbecsülése és ezáltal a munka folyamatosságának biztosítása. Ebben a tekintetben Egyesületünk viszonylag szerencsésnek volt mondható. 1950 előtti tevékeny tagjai közül ugyan kevesen érthették meg az örvendetes újakezdést 1990-ben, de e kevesek között akadtak olyanok is, akik az egykori legszűkebb vezetőség munkájában részt vettek, legközelebről ismerték az egykori törekvéseket, ügyeket, és ezért teljes illetékeséggel ott vehették fel és ott folytathatták a tevékenység szárait, ahol azok egykor megszakadtak. Munkájukat jelentősen megkönnyítette, hogy Egyesületünk hagyományai, törekvései és értékei 1950 után is évtizedeken át meghatározói maradtak az erdélyi magyar tudományosságnak. Egyesületünk értékeit olyan fiatalabb nemzedékbeli szintén átvették, akiket már életkoruknál fogva sem érthettek meg közvetlenül és hitelesen építő hagyományaink.

Egyetlen tudományos intézmény mai tagjai számára sem lehet közömbös, hogy hagyományai négy vagy pedig 144 esztendőre nyúlnak-e vissza, mert másként jár el az, aki tudja, hogy munkája nem vele kezdődik, hanem több emberöltőnyi előzmény szerves folytatása. Az Erdélyi Múzeum-Egyesülettel kapcsolatosan, az 1990 utáni értetlenkedések nyomán, még ma is fel-felbukkan a tudományos monopóliumra törekvés vádjai és a „konzervatív” jelző. Azonban a gyermeket is kiönti a vízzel, aki e vád és az ún. „konzervatíviság” ürügyén nem vállalja az Erdélyi Múzeum-Egyesület ma is élő hagyományait. Természetesen kinek-kinek lelke rajta, hogy miként dönt e kérdésekben. Én azonban elég idős vagyok ahhoz, és elég régóta veszek részt az erdélyi magyar tudományos életben, hogy tapasztalatból valljam: ezek a hagyományok — akárhogyan is minősítsék ezeket a tájékozatlanok — nélkülözhetetlenek a kisebbségi helyzetben. A leköszönő vezetőség ezért érezte kötelességének a folyamatosság biztosítását, a nemes hagyományok átmentését a jelenbe, és ezért ajánlja ugyanezt a helyére lépők figyelmébe is. Tudjuk, hogy mentalitásváltozás és erkölcsi válság korát éljük. Egyesületünk ma sem nélkülözhető hagyományai közül azonban legyen szabad követendőkként felmutatnom — noha napjainkban egyik sem divatos — legalább az elkötelezettséget, a puritán önzetlenséget, a közösségi áldozatvállalást és a közéleti tisztaságot, még ha ezek korszerűtleneknek minősülnek is. Szerencsénkre e fenti vonatkozásokban nemcsak leverő, negatív, hanem felemelő, pozitív példákat is sorolhatnánk a most záródó ciklus idejéből is. Úgy gondolom, hogy e hagyományok felelevenítése nélkül nehéz lesz gátat vetni értelmiségi fiatalságunk fejvesztett menekülésének és biztosítani hosszú távon az erdélyi magyar tudományművelés jövőjét.

Összefoglalóan tehát azt mondhatom, hogy a távozó tisztikar következetesen igyekezett megvalósítani a kitűzött célokat és lerakta az alapokat minden vonatkozásban a további fejlődés számára. Hivatkozhatok örvendetes eredményekre, de látnunk kell azt is, hogy — az elkezdettek folytatásán és befejezésén kívül — mekkora feladatok megoldása vár a most megválasztandó új vezetőségre.

Csak jelszékként sorolom fel azokat a sorsdöntően fontos kérdéseket, amelyeknek megoldását — az ismeretes körülmények miatt — lényegében érintetlenül az új vezetőségre voltunk kénytelenek hagyni. Megoldásra vár az Egyesületünk és az állam, illetve a kolozsvári egyetem közötti kapcsolatok szabályozása. Ennek alapfeltétele tulajdonjogunk visszaállítása az Egyesület minden ingó és ingatlan vagyona, tehát tudományos gyűjteményeink felett is. Ez nyilvánvalóan csak a magyar kisebbségi közvagyonnal kapcsolatosan 1918-ig visszanyúló kérdések jogszerű rendezésének keretében képzelhető el. Így kerülhet majd sor a múzeumi ták mint mindenki számára hozzáférhető, nyilvános, magyar közgyűjtemények kezelésének és használatának szabályozására.

Tekintve a fenti kérdéseknél előre sejtethető hosszas huzavonát, a dolgok összefüggése ellenére, halogatás nélkül tovább kell fáradozni azon, hogy Egyesületünk és intézményei mielőbb szervesen beleépüljenek mind országunk tudományos életébe, mind pedig az egyetemes magyar tudományosságba, és mindkettőben találják

meg, lássák el természetes munkaterületeiket. Ami a magyar tudomány egészével való együttműködésünket illeti, a dolgok legjobb úton haladnak, és a végleges rendezés rövidesen várható. Ugyanez nem mondható el — és nem a mi hibánkból — román kapcsolatainkról. Komolyabb változás e tekintetben csak azután fog bekövetkezni, ha olyan lényeges szakmai eredményeket teszünk le az asztalra, amelyek után mindenkinek tudomásul kell vennie, hogy nemzetiségi szakkutatás is létezik határainkon belül.

Nehéz feladatok várnak tehát továbbra is megoldásra, és ezek friss, fiatalabb és talán nálamnál politikusabb alkatú vezetőket igényelnek. Életkorom, egészségi állapotom önmagában is indokolhatja, hogy az Egyesület gondjainak további hordozása helyett saját tudományos munkáim befejezésére óhajtom összpontosítani fogyatkozó erőmet és még hátralevő rendelt időmet. Véleményem szerint mandátumommal együtt az újjászületett Erdélyi Múzeum-Egyesületnek egy korszaka lezárult. Ennek, az újjászervezésen kívül, a hagyományok továbbadása, a folytonosság biztosítása volt a feladata. Ezt a missziót — úgy hiszem — erőmhez és a lehetőségekhez képest elvégeztem. Persze az majd csak később lesz lemérhető a most kezdődő nemzedékváltás egyesületi munkáján, hogy a múzeumi hagyományokból, melyek sok másokéval együtt az én egyéni pályámat is meghatározták, mit és mennyit sikerült ténylegesen továbbörökítenem fiatalabb tagjainkra. A pályája végéhez közeledő embernek — meggyőződésem szerint — idejében helyet kell biztosítania a nálánál fiatalabbaknak, hogy felkészülhessenek és bizonyíthassanak, mert a folytatás minden gondja és felelőssége — a természet rendje szerint — reájuk száll. Visszavonulásom azonban természetesen nem jelenti azt, hogy az Egyesület és általában az erdélyi magyar tudományosság gondjainak vállalásától is felmentem magamat. Erre, ha akarnám is, képtelen volnék. Maradék erőmre az új vezetőség továbbra is mindig számíthat, amikor ennek szükségét fogja érezni.

Ezt a kijelentésemet legjobban néhány személyes hangvételű befejező mondattal hitelesíthetem. Idősebb tagtársaink közül is kevesen tudják, hogy én pályakezdőként a múzeumi levéltár akkori munkájával kapcsolatba kerülve és annak éthoszából megérintve, a harmincas évek végén Kelemen Lajosnak, Szabó T. Attilának és Kántor Lajos egyesületi titkárnak tettem ígéretet arra, hogy Kolozsvárra jövök a levéltári munka korszerűsítése végett. Az ő segítségükkel sikerült is 1941-1949 között a múzeumi Levéltár köré megszerveznem a magyar iratvédelmet és történeti kutatóközpontot, a háborút követő nagy fordulat nyomorúságai közepette rangos, új otthon is teremtve számára. Mindezeket azonban a kommunista diktatúra hamarosan kisajátította. Ezért nyújtott számomra érzelmi elégtételt minden vesződéséért az, hogy ötven esztendő után újból — és remélhetőleg maradandóbb eredménnyel — fáradozhattam Egyesületünk könyvtárának és kutatóintézetének megeremtésén. Abból a triumvirátusból ugyanis, akikkel együtt egykor elkezdtem az erdélyi magyar tudományosság korszerűsítését, csak nekem adatott meg, hogy az Erdélyi Múzeum-Egyesület újjászervezésének befejezését megérhessem és abban irányítóan részt vehessek. Továbbá elégtételek az is, hogy fiatalon vállalt elkötelezettségemhez a legnehezebb évtizedekben is hű maradhattam, az abból reám hárult feladatokat tőlem telhetőleg elláthattam, és egyesületi nemzedékem egykori közös terveit ősz fejjel ugyan, de a megvalósulás útjára terelhettem.

Most, amikor elnöki tisztemet leteszem és a közgyűléstől felmentésemet kérem, minden munkatársamnak megköszönöm támogatását. De legfőbbképpen azoknak az élők közül eltávozottaknak tartozom köszönettel, akik láthatatlanul is mellettem álltak és megóvtak attól, hogy kishitűen feladjam a küzdelmet közös terveinkért. Döntéseimben mindig számításba vettem ezeknek az elhunyt fegyvertársaknak az elképzelhető véleményét is. Nélkülük 1990-ben vállalt feladataimnak a fenti mértékben sem tudtam volna eleget tenni. Amit én tettem, megtettem. Őszintén kívánom, hogy az új vezetőség messzebb jusson előre a megkezdett úton, mint ahogy nekünk sikerült. Most következzenek tehát azok a fiatalabbak, akikre a folytatás és a befejezés vár. Mert ne feledjük: fiatalabb nemzedékeinké a felelősség azért, hogy az 1990-ben elindított erőfeszítések elhosszabb-e vagy sem az annyira szükséges teljes újjászületést az erdélyi magyar tudományosságban.